

BÁCSORSZÁG

II. évf., 7. szám • 1996. július 4.

A TARTALOMBÓL

Szabadka földesurai a középkorban (5.)

„...az izlés finomítását czélozza...”

A „tatárkirály”

Kolostorok a középkori Délvidéken

A honismereti tábor munkaterve

A kálváriák

Az építkezések ideje

A Järeki lágër

Elsõ táplálékunk (2.)

Visszatekintõ – Bács-Bodrogh várme-
gyének földleírása

A kutak története és kultikus szerepe
a doroszlói néphagyományban (2.)

Olcso húsnak...

Marsigli és 1726. évi térképe

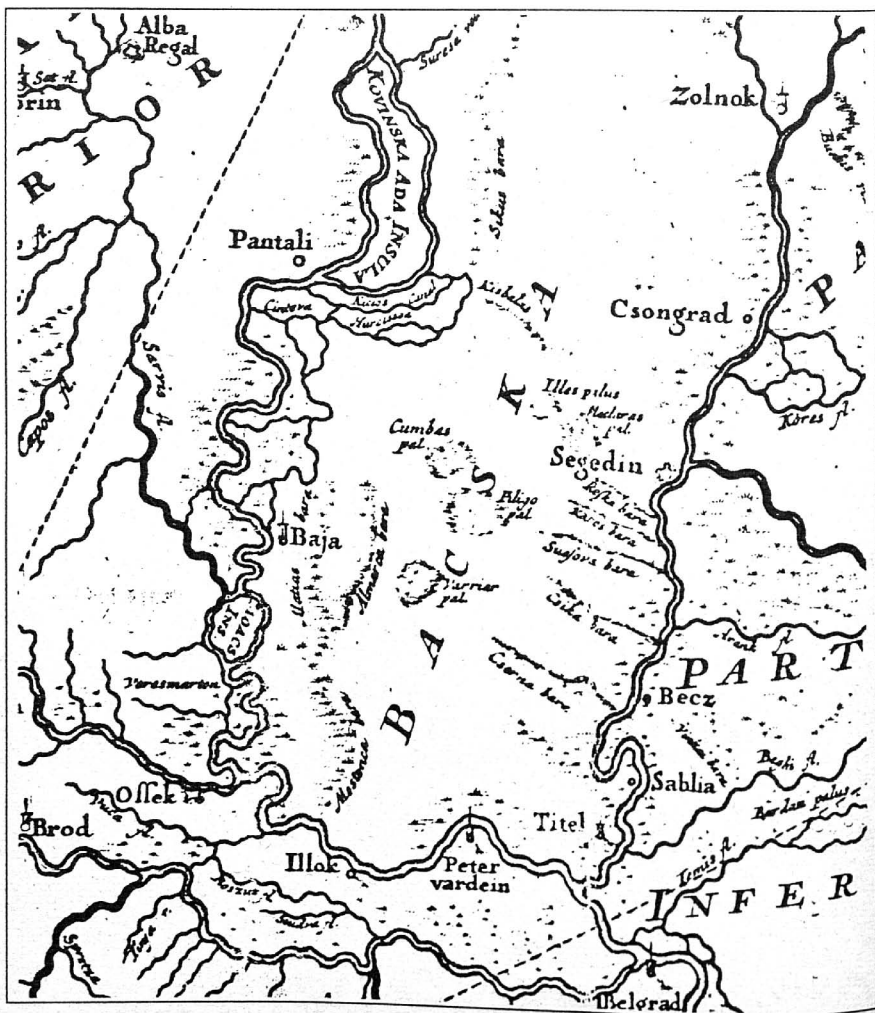
Gyöngypart kovaköszerszámai

Vajdasági
honismereti
szemle

MARSIGLI ÉS 1726. ÉVI TÉRKÉPE

(Szöveg a 16. oldalon)

„...AZ IZLÉS FINOMÍTÁSÁT CZÉLOZZA...”

Az „ómoroviczai” olvasókör múltjából

ÓMORAVICA idén ünnepelte újratelepítésének 210. évfordulóját. Ennek kapcsán elmondható, hogy a falu több száz éves története – hiteles források alapján – mindmáig nem látott napvilágot, holott az 1970-es évek közepétől egy lelkes kutatócsoport már számos olyan levéltári adatot tárt fel, amelyek ugyancsak gazdagítják addigi ismereteinket. A Szabadkai Történelmi Levéltárban (SztL) is viszonylag sok XIX. századbeli ómoravicai vonatkozású iratra lertünk. Nemcsak a Bach-korszak, hanem a későbbi, a dualista államrendszer iratanyagából is meríthettünk, ugyanis évekel ezelőtt, levéltári rendezés közben akadtunk rá „Az ómoroviczai olvasókör szabályai”-ra (Szabadka 1868. Nyomatott Bittermann Károlynál), a település egyik becses művelődéstörténeti dokumentumára.

Mielőtt ismertetnénk az olvasókör szabályait, elmondjuk, hogy Bács-Bodrog vármegyében gróf Széchenyi István (1791-1860) kezdeményezésére már az 1840-es években olvasókörök létesülnek. Érdekes, hogy például Szabadkán még a szabad-ságharcot követő könyörtelen önkényuralom idején is, pontosabban 1857-ben, engedélyezik az olvasókör működését! Az a kikötéssel, hogy a kör szabályait német nyelvre is fordítsák le, ami – ismerve a Bach-abszolutizmus közigazgatási követelményeit – nem volt meglepő követelés. A provizórium (1861-től) 1867-ben alakították. Dévay Lajos – Gyarmati Sándor Nagy idők sodrában (A sztáramoravicai református keresztyén egyház és község története 1786-1936) című, 1936-ban kiadott munkájában az olvasókörrel kapcsolatban többek között az alábbi olvasható: „1867-ben, a kiegyezés évében, nagy alkotókedv töltötte el az embereket. A nehéz idők elmúltává hinni keztek a jobb jövőben. Testvéri egyetértésben kívántak élni. Tanulni, haladni akart az új világ. Az a bizakodó, új életet hirdető szellem hozzánk is eljutott. Másfelől alakuló olvasókörök mintájára nálunk is megalakult 1867. október 1-én az „Olvasókör”, melybe, az új idők eszméinek megfelelően, földesurak, hivatalnokok épügy, mint kisbirtokosok, kereskedők és iparosok beléptek.

Az olvasókör célja az volt, hogy a műveltséget terjessze, hogy a különböző osztályhoz tartozó tagokat egymással megismertesse, hogy aztán

munkáiban egymást támogathassák. Itt cserélték ki a község polgárai a közjóra irányuló gondolataikat is.

Ídovel azonban a tagok sorában beállt ellátás következtében a nép száján ez a kör az „Uri kaszinó” nevet kapta. Helyisége a régi nagy vendéglő egyik terme volt. 1910-ben azonban megszűnt.” A könyv idézi Vojnich Dávid naplójából az olvasókör 82 tagjának nevét.

„Az ómoraviczai olvasókör szabályai” 31 szakaszból áll és a következő fejezeteket tartalmazza: Általános határozatok; A közgyűlésről; Az igazgatóságról.

Ídével a dokumentumból: „Az ómoroviczai Olvasókör egy olyan társulat, mely az erkölcsök nemesítését, a közértelemesség előmozdítását s az izlés finomítását czélozza. Ezen díszes társalgást nyújtotta élvezetnek szánt hely közös tulajdona az egyesület egyetemének, és senki sem igényelhet magának mások fölött előjogokat, vagy kiváltságokat.” A körnek csak becsületes jellemű és nemes magaviseletű tagja lehet. A tagokat az igazgató terjeszti a választmány elé, amely titkos szavazás útján határoz a felvételről. Ezenkívül a következőket tudjuk meg az olvasókör szabályaiából: „Az intézet hírlapjai, folyóiratai és szabados jétékai a tagok használatára állanak. A hírlapok megjelenésük után három nappal vihetők el az intézet szállásáról (...) Az egyletnek lesz egy könyve, melyben mindenki óhajtatásait, vagy panaszeit bejegyezheti (...) Kélfelhet a tag az egylet kebeléből vagy midőn az idő, melyre magát kötelezte, lejárt, vagy midőn helybeni rendes lakását megváltoztatja (...) Vezérli és végrehajtó közegei az Olvasókörnek az igazgató, a választmány, jegyző, pénztárnok. Ezek a meghatározott módon egy évre választatnak (...) A tanácskozási tárgyak felett szavazattöbbséggel hozhat határozat (...) A közgyűlés mindenek előtt három bizalmi férfit választ kebeléből, kik becsület szavakra fogadják, hogy a többség akaratát híven és pontosan fogják kitudni akarni. Ezen bizalmi férfiaknak minden szavazó egy jegyzéket kézbesít, melyre az általa óhajtott igazgató, jegyző, pénztárnok, és választmányi tagok nevei vannak följegyezve. A bizalmi férfiak összeszámítják a szavazatokat, és a többséget nyert hivatalnokokat, és választmányi tagokat kikiáltják (...) A közgyűlés elnöke köteleen abban a csendet és rendet fenntartani (...) Az elnök ügyeljen arra: hogy a vitatkozás a tárgytól más térére ne vessék (...) Az igazgató vezeti az egylet ügyeit (...) A szolga felfogadása, az e fölötti felügyelet, és elbocsátása, az igazgatót illeti. Minden fizetést az igazgató utalványoz (...) Az igazgató minden közgyűlés előtt betekint a pénztárnok számadósaiba (...) gondoskodik az Olvasókör tisztán és jókarban tartásáról, az egylet helyiségeiben szem előtt tartandó illemeről, és rendről, szóval: a társulat jó hír-nevérol.” (SztL. 1932/polg.1869)

Végezetül néhány név az olvasókör tagjainak jegyzékéből: „Ádor Sándor, Dembitz Vilmos, Obláth Móric, Bergel József, Ungár Benjamin, Hofbauer Ignác, Fratricsevics Lórin, Vojnich Dávid, Milassin Daniel, Antunovicz Mátyás, Bagi István, Iyavos Sándor, Zákó Sándor, Józsa Ignác...” A falu mozgalmas életéről tanúskodik, hogy az „Uri kaszinó”, vagyis az olvasókör mellett már 1874-ben megalakult a Polgári Kör, amelynek elnökévé Kovács Gyulát, alelnökévé Iyavos Sándort választották.

MAGYAR László

Millecentenárium

A „TATÁRKIRÁLY”

NYILTAN hirdeti, hogy szövetekezett a tatárokkal, és maga is olyan lett mint egy tatár... – panaszodik az 1280-as években az esztergomi érsek a pápának, IV. László (1262-1290) király „eretnkségeiről”. A sokak által Lackónak vagy Kun Lászlónak nevezett-becézett Árpádí életere már nagyon rányomta a bélyegét a több évszázados uralmat gyakorló Turul-dinasztia hatalmi válsága. IV. Béla (1206-1270) halálát követően az országban felbomlott az addig még többé-kevésbé királyi kézben összpontosuló hatalmi egyensúly. Megkezdődött a pártoskodás az ország nagyurai között. Ki a koronás király, V. István (1239-1272), ki ellene vagy éppen saját önos érdekei (hatalomvágya) mellett tört lándzsát. Állítólag V. István korai halálát az okozta, hogy a főurak egyike elrabolta az akkor 10 esztendő Laskó királyt. Apja testőrségének élén a fél országon át üldözte a gyermekrablókat. Amikor Lackó herceg IV. László néven felkent királyá lett az országnak, sorsa még nyomorúságosabbá vált. A főúri (bároi) érdekcsoportok között hánykolódva nem tudta az ország és a maga dolgaiat egyenesbe hozni.

Sokak szerint a tehetetlenség ösztönözte, amikor a szilaj vérű, akkor még teljes szabadságot élvező kunok barátságát kezdte keresni. A későbbiekben többször huzamosabb időt töltött kedvenc kunjai között, ahová a torszalkodó magyar nagyurak nem merték követni. Általában a bárók a kunokkal nem szívesen kerültek szembe. Az akkor még pogány kunok katonailag túlságosan erősek voltak. Bizonyítja ezt IV. László uralkodásának legfényesebb katonai győzel-

me, a morvamezei csata. Ez a katonai összecsapás további évszázadokra biztosította Magyarország sorsát, ugyanakkor kődfeszletta a cseh II. Otakar (1253-1278) Közép-Európát egyesítő birodalmi álmait.

Mi 1200-as évek második felében a magyar uralkodóknak sok bajuk volt a nagyon ambíciós II. Otakar cseh királlyal, aki Ausztria bekebelezése után a német-római királyi címmel is kacérkodott. A csehek többször betörték magyar területre, nagy pusztítást okozva az ország északnyugati részén. A német fejedelmek nem kedvelték Otakar, ők olyan királyt szerettek volna a nemrégiben kihalt Hohenstaufok helyébe, aki se nem osz, se nem szoroz. Így esett a választás Habsburgi Rudolfrá (1218-1291), egy nem túl gazdag svájci nemesi család sarjára. Rudolf azonnal megkereste a magyarokat és szövetséget ajánlott a nagyhatalmú cseh király ellen. 1278-ban vívták a döntő ütközetet a Morvamezőn, ahol az egyesített magyar-német seregek megsemmisítő vereséget mértek a csehekre. A kútfők egybehangzó állítása szerint Csák Máté (1260 körül-1321) magyar fővezér kun könnyűlovassága döntötte el a küzdelem kimenetelét. Otakar és a cseh nemesség színe-java elesett a csatamezőn.

Annak idején, a IX. század végén, Szvatopluk morva birodalmának Árpád (850/855 körül-907?) honfoglaló magyarjai adták meg a kegyelemadófést, most a cseh nagyhatalmi álmokat IV. László kunjai foztalták szét. Érdemes, senki sem hálálta meg ezt nekik. Sőt, a csatát követően Fülöp (?-1300 körül) fermói püspök személyében a pápa keresztény egyházi legatust küldött Magyarországra, akinek elsősorban a pogány kunok megtérítése lett volna a feladata. Csak-hogy a „jámbor keresztény hitre” való áttérítést a szilaj vérű kunoknál nem lehetett könnyen megvalósítani. A mindössze 17 éves király pedig nem tudott (nem is akart?) segíteni. Erre 1279 őszén Fülöp püspök zsinatot tartott Budán, aminek végén kimondta IV. Lászlóra és udvari környezetére az egyházi átkot. Válasszal a kasmkirály elzarándokolt a tisztántúli kunokhoz, ahol éveket töltött pogány módjára, sőt még kun feleséget is választott magának.

Ettől kezdve még jobban összekuszálódtak az ország belpolitikai dolgai. Egy biztos: a rendkívül ingatag, ellentmondásokban teli úri csoportok (bárók) harcaitól szétszabdalt és az egyház kapkedő politikájától teljesen megzavarodott magyar belpolitikai életben a kunok jelentették az egyetlen szilárd támaszt IV. László számára. Olykor azonban ő sem volt következetes. 1282-ben a Hód-tói (Hódmezővásárhely) csatában maga vezette a királyi (bároi) sereget a kunok ellen, viszont 1285-ben, az úgynevezett második tatárjárás alkalmával ismét a kunok élén állt. Rossznyelvek szerint IV. László hívta be a mongol-tatárok egy kisebb seregét a vele dacoló bárók megfélemlítésére. Lehet, de korántsem biztos! Az viszont tény, hogy a királyi sereg trónkeverit az Erdélyt pusztító tatárokat és ettől kezdve IV. László tatár hadifoglyokból külön testőrséget hoz létre.

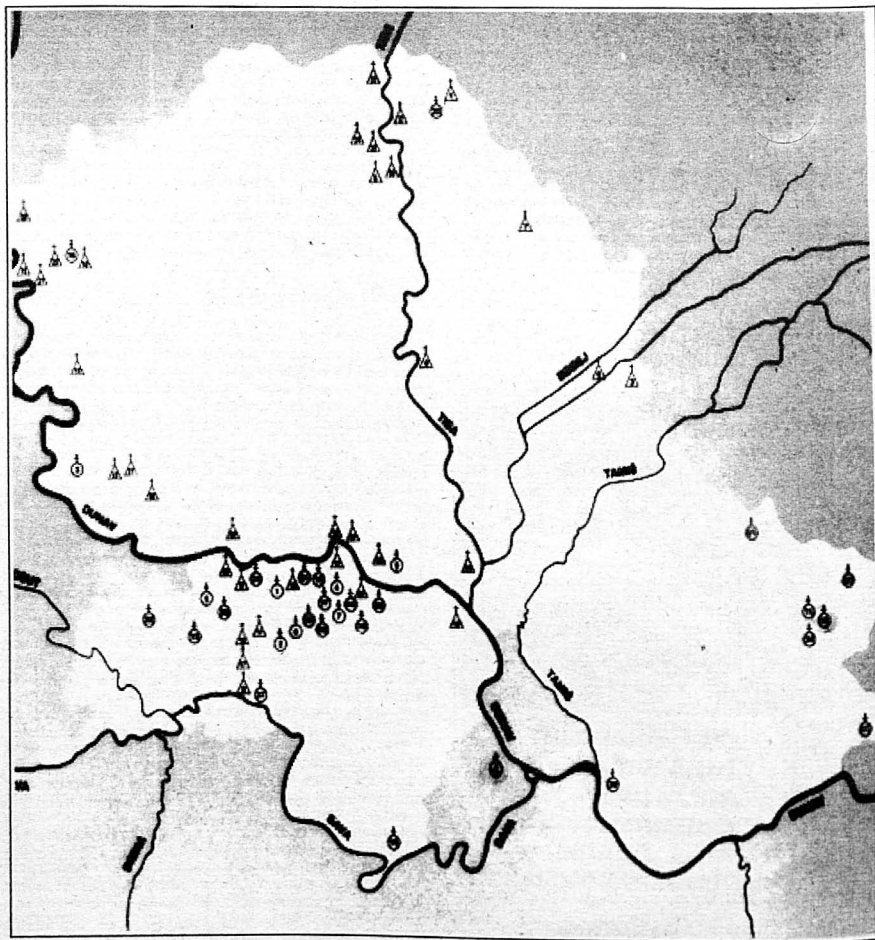
1290 a merénylet éve. A királyt kedvelt kunjai körében három főembere meggyilkolja. A történések véleménye szerint valamelyik magyar főúr szedte rá a kun vezetőket, hogy szerett királyukat álmában meggyilkolják. Utód nélkül halt meg, így a bárók II. András (1176 körül-1235) vitatott fiát, III. András (1265 körül-1301) választják meg királyuknak. Ő azonban egy évteszedes uralkodása alatt nem volt képes összerazzi a hanyatló országot. Új trónkövetelők jelentektek, és már gyülekeztek a polgárháborúra készülő hadak, amikor 1301 januárjában III. András meghal. Egy kislányt hagyott hátra. Mivel nem volt több Árpád-házi fiú utód, III. András kihalt a Turul-nemzettség.

RICZ Péter

A megölt IV. László király és gyilkosai

KATOLIKUS ÉS PRAVOSZLÁV KOLOSTOROK A MAI VAJDASÁG TERÜLETÉN 1700-IG

KOLOSTOROK A KÖZÉPKORI DÉLVIDÉKEN

(Tanulmányvázlat)

1996 nemcsak a honfoglalás milicentenáriumi jubileuma, hanem emlékezés a pannonhalmi bencés monostornak és iskolájának millenniumára is. 966-ban a Kisalföld fölött emelkedő, 278 méter magas Pannon-hegyen Géza (945 körül-997) fejedelme alapította az első magyarországi bencés monostort, amely a kolostori iskolával nemcsak a keresztény magyarságnak, de a keresztény művelődésnek is a bölcsője lett. Jubileumi emlékezeink során ezért helyénvaló legalább egy összefoglaló pillantást vetnünk a történelmi Magyarországi Délvidékre, a mai Vajdaság területén megjelenő kolostoraira, monostoraira és a hozzájuk tartozó szerzetesekre. Mivel mind a két elnevezés, a latin eredetű kolostor (claustrum) és a görög eredetű monostor (monasterion) a szerzetesek lakóhelyét jelöli, ezért az egyházi és szerzetes-történeti különbözőségektől az alábbiakban eltekintünk, és a mai magyar nyelvben közhásználattal kolostor elnevezést használjuk.

A honfoglalás után a bizánci birodalom keleti szertartású pappai próbálkoztak hittérítő tevékenységgel a magyarság körében, de nem nagy sikerrel, mert Szent István (975 körül-1038) király korában a római, nyugati keresztény egyház véglegesen átvette a térítési kezdeményezést, amelynek eredményeként Magyarország nem görögkeleti, hanem római, latin szertartású országgá lett. A görög hittérítőkkel együtt görög szerzetesek is érkeztek Magyarországra, és ezek számára görög kolostorokat is alapítottak. A mai Vajdaság területén a szvászentdemetri (Sremska Mitrovica) kolostor és az oroszalmosi (Banatsko Arandjelovo) görög kolostor létezett. A térképben zárójelben szereplő évek nem a kolostorok alapításí esztendőjét jelentik, hanem azt az évet, amikor először említik a ráknakardat dokumentumok. Ezekből láthatjuk, hogy az összes többi görögkeleti, pravoszláv kolostort csak a XV. és XVI. században említik először a dokumentumok. És ez felveti a történelmi valóságnak, hiszen a szerbek tömegesen csak a XV. századtól települtek a Szerémegre, a Bácskába és Bánátba, a török elől menekülve. Ezek a Fruška gora-i szerb kolostorokat is csak a XVI. század elejétől említik az oklevelek, és ezek jórésze az elhagyott katolikus egyházi intézmények területén keletkezett.

A középkorban magyarok lakták a Délvidéket, s így természetes, hogy ezekben a századokban nyugati szertartású, katolikus szerzetesházakat találnak a térképen. Szemmel láthatóan a vízi utak mentén és a hegyekben helyezkedtek el. Képszerűen vannak köztük a korabeli Európa összes jelentős szerzetesrendjei.

Miután a XII. századig a bencések monolp helyzetben voltak, természetesen, hogy a Délvidéken is nekik volt a legtöbb kolostoruk. A királyi és

főúri adományok folytán meggazdagodtak, elhalványult alapítójuknak, Szent Benedeknek az eszménye, és a XII-XIII. századtól a bencés szellem eredeti tisztaságát élni akaró rendek keletkeztek. Közülük a ciszterciáknak volt két kolostoruk a Délvidéken. Ugyanekkor alakultak az ún. „kolduló rendek”, amelyek Jézus Krisztus útját a szegénységben akarják követni. A ferenceseknek már 1230-ban 22 provinciájuk volt Európában. Nálunk a XIV-XV. században említik őket először az oklevelek. A másik kolduló rendnek, a domonkosoknak, ennek az erősen intellektuális beállítottságú rendnek, két kolostorát említik dokumentumaink. A középkor egyetlen magyar alapítású szerzetesrendjének, a pálosoknak három kolostora volt vidékünkön. Tekintélyes kolostorok voltak az ágostonrendi és a premontréi szerzeteseknek, és ha megemlítjük még a templomos lovagrendnek a Bács melletti Dálon levő, valamint a Felső- és Alsóadorján és Martonson említett kolostorokat, akkor végeredményként megállapíthatjuk, hogy a két görög szertartású kolostor mellett 35 római katolikus kolostort említene oklevelein a középkori Délvidéken. Ennél többet ez a vázlat nem is akar mondani.

Aki az alább felsorolt irodalmat áttanulmányozza, láthatja, hogy mennyi probléma és megoldatlan kérdés kapcsolódik egy-egy kolostor történetéhez, amit ebben a vázlatban nem is érintünk. Csodák csodája, hogy a vérvízvaros századok folyamán az arasi „Pusztatemplom” égre meredő romjai a mai napig megtekinthetők; egyes kolostorok és templomok, mint például a bácsi ferences-templom, sokszorosan átféltve maradtak ránk, a többi mind eltemette a történelmi katasztrófák áradata, és az oklevelek betűin kívül annyit ismerünk belőlük, amennyit régészeink ásonyoma a felszínre hoz (például Dombón).

HEGEDŰS Antal

Irodalom: Moravcsik Gyula: *A görög nyelvű kolostorok Szent István korában*. In: Szent István Emlékkönyv I. 389-422. old. Budapest, 1938; Györfly György: *Az Árpád-kori Magyarországi történelmi földrajz*. Budapest, 1963; Borovszky Samu: *Bács-Bodrog vármegye; Torontál vármegye monográfiája*. Bp. é. n.; Csóka Lajos: *Szent Benedek fiainak világtörténete I-II*. Budapest, 1969; Takács Miklós: *A belakúti-pétevárdi cisztercia monostor*. Újvidék, 1986; Olga Zirojević: *Crkve i manastiri na području Pečke patrijaršije do 1683. godine*. Beograd, 1984; Olivera Milanović-Jović – Petar Momirović: *Fruškogorski manastiri*. Novi Sad, 1990.

KATOLIKUS ÉS PRAVOSZLÁV KOLOSTOROK A MAI VAJDASÁG TERÜLETÉN 1700-IG

(Térkép az előző oldalon - Zárójelben az első írásos említés)

KATOLIKUS KOLOSTOROK

Bencések

1 Oroszlámos-Banatsko Arandjelovo (1054) 2 Kéznevezmonostor-Novi Kneževac (1231) 3 Párdány-Medja (1247) 4 Aracs-Vranjevo (1032) 5 Zenta (1216) 6 Itabé (1220) 7 Galád-Kikinda (1220) 8 Szvászentdemeter-Sremska Mitrovica (1247) 9 Bánmonostor-Banoštor (1198) 10 Nagyolasz-Mandjeloš (1231) 11 Szentgyörgy-Grgurevci (1247) 12 Pétevárad (1246) 13 Dombó-Rakovac (1237) 14 Szentgyörgy-Szonta (1192)

Ciszterciátok

15 Bodrogmonostor-Bački Monostor (1327) 16 Belakút-Petrovaradin (1237)

Domonkosok

17 Nagyolasz-Mandjeloš (1297) 18 Coborszentmihály-Zombor (1481)

Pálosok

19 Zalánkemén-Slankamen (1400) 20 Remete-Velika Remeta (XV. század) 21 Bodrogsziget-Bački Monostor (1303)

Ágostonrendiek

22 Bánmonostor-Banoštor (XIII. század) 23 Derzs-Bács (1192) 24 Titel (1095)

Premontreiek

15 Hájszentlőrinc-Bački Monostor (1173)

Keresztes lovagok

26 Dál-Bács (1230)

Ferencesek

27 Bács (1316) 28 Kabol-Kovijl (1422) 29 Kolut (XV. század) 30 Zenta (XV. század) 31 Pétevárad (1360) 32 Zaunuc-Glošan (1356)

Meg nem nevezett szerzetesrend

33 Martonson (1237) 24 Felsőadorján-Adorján (1271) 35 Alsóadorján-Adorján (1340)

PRAVOSZLÁV KOLOSTOROK

1 Boecsin (1578) 2 Bešenevo (1569) 3 Bodjani (1567) 4 Bukovac-Sremska Karlovci (1546) 5 Divša (1500) 6 Fenek-Zemun (1563) 7 Grgeteg (1546) 8 Jazak (1522) 9 Kovijl (1578) 10 Krusédol (1513) 11 Kuštilj (Versec mellett, 1579) 12 Kusić (Bela Crkva/Fehérettemplom mellett, 1566) 13 Kuevdin (1569) 14 Mala Remete (1546) 15 Mešić (Versec mellett, 1566) 16 Monostor (Zombor mellett, 1490) 17 Novo Hopovo (1541) 18 Novo Selo (Sremska Kamenica mellett, 1588) 19 Obeda (Kupinová, 1566) 20 Oroszlámos (Banatsko Arandjelovo, 1028) 21 Partoš (Kupinik mellett, 1566) 22 Privina Glava (1566) 23 Petkovica (Banoštor, 1566) 24 Rakovac (1533) 25 Sređšte (1566) 26 Staro Hopovo (1545) 27 Sveti Dimitrije-Sremska Karlovci (1046) 28 Šišatovac (1520) 29 Velika Remeta (1543) 30 Vojlovica (Pancsova mellett, 1542) 31 Versec (Versec mellett, 1566) 32 Vrdnik-Ravanica (1566)

A VMPSZ ÉS A BÁCSORSZÁG HONISMERETI TÁBORÁNAK MUNKATERVE

A táborozás ideje: július 27-től augusztus 3-ig (idősebb korosztály), augusztus 3-tól augusztus 10-ig (fiatalabb korosztály)

Helyszín: Ludas, Róka-tanya

Érkezés a délutáni órákban Szabadkára, a vasúttállomásra, illetve a helyszínre. Este vacsora.

1996. július 28., vasárnap

A természeti környezet. – Előadó: Lalia Gábor geográfus le-
véltáros; Hovány Lajos vízmérnök, egyetemi tanársegéd; Hulló
István, biológus-ornitológus (Szabadka)

1996. július 29., hétfő

A népvándorlás kora. – Előadó: Ricz Péter régész (Szabad-
ka) Kerékpárkirándulás a Hingához.

1996. július 30., kedd

Honfoglalás, kettős honfoglalás. – Előadó: Szekeres László
régész és Szekeres Ágnes régész (Szabadka)

1996. július 31., szerda

A népi kultúra keleti elemei. – Előadó: Jung Károly egyete-
mi tanár (Újvidék) és Beszédes Valéria néprajzkutató (Szabad-
ka)

1996. augusztus 1., csütörtök

A nyelvemlékek, a krónikák, a geszták. – Előadó: Horváth
Mátyás ny. egyetemi tanár (Királyhalma)

1996. augusztus 2., péntek

A népdalaink ősi rétege. – Előadó: Bodor Anikó népzeneku-
tató (Zenta)

1996. augusztus 3., szombat

Kirándulás. Az útirány: Topolya (tájház, bognárműhely, szél-
malom), Becse (Dundjerski kastély, Than Mór szülőháza),
Aracs, Kishorgosi romtemplom. Visszaérkezés után estebéd és
táborbontás.

Minden délután szabadfoglalkozás: nemzelés, agyagozás,
tarsolyfém-készítés, nyilazás, népdal tanulása stb.; felkészü-
lés a szeptember 28-i, a szabadkai Népkörben megrendezésre
kerülő vetélkedőre. (Kerékpárt-, furulyát, zsebkést, aki teheti,
hozzon magával.)

A program a következő héten (augusztus 3-tól) ismétlődik.

Táborvezető tanár: Weiss Rudolf, háziasszony: Tóth Erika.

A beérkezett pályázati munkák

ADA

Ferenci Dóra: *A magyarok őshazája a nyelvtörténet tükrében;*
Horváth Edvárd: *Attila és a hunok; Hugi Richárd:* *A népván-
dorlás kora; Jasztrebinác Attila:* *Ada története; Juhász Gábor:*
A magyar korona kalandjai; Krizsák Ferenc: *A magyarok ván-
dorlásai; Krizsán Mónika:* *Honfoglalás, kettős honfoglalás; Má-
riás Leonárd:* *A krónikák, geszták és a nyelvemlékeink; Mrkšić*
Katarina: *Szülőfalum, Utrina története; Pámer István:* *Kettős*
honfoglalás; Pásztor Zoltán: *A magyar őskor; Szabó Hermina:*
Ada története a török uralomtól napjainkig; Szaszúr Szabina:
Attila és a hunok; Török Éva: *Ada története; Varga Vida:* *Ada*

története a török hódoltságig; Zolcer Eszter: *Honfoglalás, ket-
tős honfoglalás; Zombori Róbert:* *Honfoglalás, kettős honfoga-
lás*

BUDISAVA

Borbás Júlianna: *Honfoglalás; Gőz Krisztina:* *Attila és a*
hunok; Kalapáti Angéla: *Honfoglalás, kettős honfoglalás; Kala-
páti Klára:* *Honfoglalás, kettős honfoglalás; Nikolinac Attila:*
Attila és a hunok; Ország Lidia: *A népvándorlás kora; Úrfi Mó-
nika:* *Attila és a hunok*

KANIZSA

Apró Gabiella: *Gölnöcsérek; Bagi Zsolt:* *A csodaszarvastól*
a népszokásokig; Farkas Hajnalika: *Dobó Tihamér; Lepes Má-
ria:* *Ki a Tisza vizét issza...; Losonc Ágnes:* *Népdalkincünk ősi*
öröksége; Mák Nóra: *Az én iskolám; Váradai Livia:* *Csizmadiak*
Kanizsán

KISHEGYES

Laczkovics Annamária: *Az iskola és a település történetéből*

MORAVICA

**Tóthpál Tünde-Somogyi Zita-Kovács Angéla-Fehér Zol-
tán:** *A „kettős honfoglalás”*

MUZSLYA

Kurunci Mónika: *Középkori Becskerek*

SZABADKA

Almási Szilárd: *A törökverő Hunyadi János Magyarországa;*
**Bálint Zsolt: *A honfoglaló magyarság kialakulása; Hicsik Dóra-
Szabó Szabina:* *A magyar nyelv eredete, fejlődése, irodalmunk*
története; Kemenci Attila: *Honfoglalás; Kohajda Kornélla:* *A*
honfoglalás, kettős honfoglalás; Lajkó Nóra: *A honfoglalás, a*
kettős honfoglalás; Novák Mónika: *Nyelvünk élete a VI. száza-
dig. Krónikák, geszták, nyelvemlékek; Pásztor Bálint-Király II-
dikó-Dankó Dénes-Faragó Karolina:* *Attila és a hunok; Szal-
ma Baksi Tamara:* *Magyarok őshazája a nyelvtörténet tükrében;*
Tóth Andor: *Magyar jakobinusok – Széchenyi nemzeti mozga-
lom***

TEMERIN

Hegedűs Ákos: *A Kárpát-medence birtokbavétele; Losonc*
Dávid: *Attila és a hunok; Tóth Péter:* *A magyarok az őshazától a*
honfoglalásig

TOPOLYA

Kiskovács Ildikó-Fekete Gabriella: *Részletek a bajsai Voj-
nits család életéből*

ZENTA

Szél Dóra: *Krónikák, geszták, nyelvemlékek*

A KÁLVÁRIÁK

VIDÉKÜNKÖN a barokk korban elterjedő, sajátosságoszakraális épületegyüttes a kálvária, amely az egész település, illetőleg a falu vagy város egy bizonyos részének szakralizációját segítette elő a maga jelenetkörével a keresztény vallási élet újjáéledésének korában.

A tezipengy stáció Krisztus keresztútjának egy-egy állomását jelképezi. A szvenvedéstörténet állomásait külön oszlopokon, esetleg az oszlopok fülkéiben ábrázolták képeken, domborműveken. Ezek az oszlopok és képek többször helytörténeti vonatkozással is bírnak, hiszen helyi vagy környékbeli címestők alkotásai, főleg bádoglemezre festve. A domborművek azonban már szakosodott műhelyekből kerültek ki, s anyaguk leginkább gipsz, amelyet azután gyakran színes olajfestékkel mázoltak át a hívők. Az oszlop alján, talpazatán, a kép vagy fülke alatt a kegyes állítató(k) neve és az építés évszáma szerepel.

Több kálvária bejáratánál a Getsemáne-kertbeli jelenetet ábrázoló szoborkettős látható, amikor a kínhalálra készülő imádkozó Jézusnak az angyal átnyújtja a keserű poharat. A keresztút végén, egy természetes vagy mesterséges magaslaton a jellegzetes három kereszt a két latorral és a felfeszített Jézussal. A középső Jézus keresztje, melynek tövében, több helyen, az imádkozó fájdalmas anya ábrázolása van jelen.

Vidékünkön minden településnek csak egy kálváriája volt, illetve van. Ez a kálváriakert leginkább bekerített terület, s ma már nagy fák árnyékában húzódnak meg a stációk. Ahol a régi, beteg fákat kivágták, ott helyükre fiatal, esetleg örökzöld bokrokat ültettek. A területet nyáron kaszálni szokták, s a szénát a kaszáló gazda takarmányozásra használja.

A kálvária népeletbeli szerepe nagypénteken és nagyszombaton nyilvánul meg. Századunk közepéig nagypénteken délután körmenettel vonultak a templomból a hívek erre a helyre, ahol elvégezték a keresztúti ájtatosságot. Későbbi időkben ez elmaradt, de a kálváriákat máig látogatják a két napon. Ilyenkor

a középső kereszt elé friss tavaszi virágot helyeznek, méceest gyújtanak. Húsz-huszonöt évvel ezelőt nagypénteken napnyugtakor még közösen imádkozták buzgó asszonyok a fájdalmas rózsafüzért, s nagybőjti énekeket énekeltek. A látogatók ma is sorra járják az állomásokat, s mindegyiknél imádkoznak. Végül a kereszt tövében fejezik be a magánájtatosságot. Mind-éjszaka folyamán is lezajlik. Nagyszombaton inkább a templomba mennek csendes imádkozásra a szent sírhoz, Krisztus jelképes koporsójához, melyre feszületet helyeznek. Napjainkban már kevesebben gyakorolják a kálváriajárást, de nem mondható, hogy ez a vallási népszokás kihalt volna.

A kálváriát leginkább a temető közelében vagy magában a temetőkerben, annak szélén, netán közepén állították fel. Így van ez Gomboson, Szilágyiban, Csonoplyán, Monostorszegen, Bérege, Apatinban, Szontán, Nemesmiliticsen, s ma már Zomborban is. A szabadkai kálvária is közel van a temetőhöz. A nemesmiliticsi kálvária keresztjein a korpuszok művészi faragású faszobrok voltak. Másutt általában gipsz vagy öntvény a testek anyaga, különösképp művészi érték nélküli tucatmunka. A tóthfalvi temetőben a központi út mentén állnak a stációk, s azok mögé az állítató család sírja került. Másutt szintén jellegzetes helyen található a kálvária. Vajszkán például a templomudvarban, Gákóván a falu bejáratánál, Kupuszinán a Nagy utca végén, Doroszlón ma már a szentkúti kápolna kertjében, Bajmokon a Szabadkai út jobb oldalán, Hódságon már csak a település kisebb vasútállomásának neve: Odzaci-Kalvarija jelzi, meg a hatalmas fák, hogy hajdan ott állt, a település szélén, ez a vallási objektum. Több helyütt a keresztút végén képolnát is építettek, amely gyakorta a temetőkápolna szerepet is betöltötte. Nyugat-Bácskában először Zomborban jelent meg a XVIII. század második felében a kálvária, a Mosztonga folyó egyik dombocskáján, a város északi részén, eléggé távol a temetőtől. Közép-Bácskában hamarosan követte a topolyai kálvária (1797), amely máig eredeti helyén maradt; Észak-Bácskában a szabadkai kálvária 1758-ban épült, de többször áthelyezték, míg végleges helyére került (1880-ban szentelték fel), a kánizsai pedig szinte teljesen lepusztult. A többi településen jobbra a XIX., sőt a XX. század elején jelent meg a kálvária. Kupuszinán (1901) Fridrik Marinka adományából létesült; Szilágyiban is a század elején, s minden stációt más-más család állított; Monostorszegen szintén, ahol a dekorációk három (magyar, sokác és német) nyelvűek; Gomboson Lamert József és neje egészen „későn”, századunk harmincas éveinek végén emeltette.

Régi német kálváriáinknak csak nyomai láthatók, például Apatinban pár oszlop a Felső temetőben.

Néhány kálvária-kápolna mellett lépcsők vezetnek fel a kápolna mögötti emelvényre, ahol a Golgota-jelenet látható (keresztek, szentek szobrai). Ilyen volt a zombori régi, az apatini, s ilyen a szontai jelenlegi kálvária még ma is. Ezeket a kápolnákat a Fájdalmas Anya tiszteletére szentelték.

A nemesmiliticsi kálvária

AZ ÉPÍTKEZÉSEK IDEJE

A bezdáni falusi társadalmi gazdasági és erkölcsi megszilárdítása (1752-1763)

A BEZDÁNT újra telepítő lakosok szabadon költöző, robotra nem kötelezhető, szerződéses bérlők voltak, 360 forint évi bért fizettek a Magyar Királyi Kincstárnak mint földesúrnak, a falu határát képező Sterbác, Paka, Merkopja és Bezdán pusztáktól.

Kneindinger építészemőnek a XVIII. század közepén elkészítette a Bács-Bodrog vármegyében építendő templomok tűpsterveit. Ezeket figyelembe véve, 1756-ban Mayerhoffer Ferenc pesti építőmester felépítette Bezdánban az új templomot. Külső mérete 34,2 x 11,4 méter volt, 34 méter magas tornyában három harangot helyeztek el, oltárképe Szent Simont és Júdás Tádét ábrázolta. A templom befogadóképessége 800 fő.

Megépült az uradalmi kocsmá (1757), a vámház, a lévcsárda; a Dunán megjelentek a vízimalmok, kiépültek a halásztanyák, a faluban működni kezdtek a szárazmalomok, a műhelyekben dolgozni kezdtek a különféle mesteremberek... Ebben a dinamikus fejlődést felmutató évtizedben, az ott levő magyarság közé, a faluba érkezett 260 cseh, morva és szlovák család, érkeztek ugyanakkor már a német nemzetiségű családok is. A falunak 1760 nyilvántartott lakosa volt. A földművesek mellett többen földmunkások, iparosok, halászsok, pásztorok – és kol-dúások lettek.

1752-ben Hází Pál plébánost áthelyezték Futakra, onnan pedig Bezdánba került plébánosnak Kapitány Mátyas, aki 1760-ig maradt. Távózása után Báckertesről Borovici András lett a falu plébánosa 1763-ig. Valamennyien jelentős szerepet töltek be a falu életének kialakításában.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a falu lakosságának az éjjeli nyugal-máról gondoskodni kell, ezért létrehozta a bakter (kislíró) szolgálatot. A határban levő javak felett is felügyeletre volt szükség, így mezőőr (csősz) szolgálatot állítottak fel. Igencsak virá-gozott a társadalmi élet a kocsmában. A hústermelés leggya-koribb és legelőcsőbb formájává a halászat vált. A halkereskedelem fellendült. A családi élet mintaképét ekkoriban a sokgyer-mekes családok jelentették. Ennek következtében egyre többet kezdtek foglalkozni a bábaasszonyi teendőikkel.

A törvények és a szokások betartása nem bizonyult elegendőnek az alakulóban levő falusi társadalom erkölcsi életének biztosítására, ezért megelőző intézkedésekhez folyamodtak az egyházi hatóságok. Ez abban nyilvánult meg, hogy azokat az embereket, akik munkájuk során könnyen megsérthették a törvényeket és a szokásokat, eskütételre kötelezték. Így született meg a bakterok, a mezőőrök, a kocsmárosok, a halászsok, a bábaasszonyok esküjének szövege. Az érintettek az esküt a templomban tették le, az aznapi szent evangéliumra.

A bakter (kislíró) esküjének szövege:

„Én N. Esküszöm az Atya, Fiú, Sz. Lélek, teljes sz. Háromság egy bizony élő Istenre, a Boldog. Szeplőtelen Szűz Máriára, és Istenek minden Szentjeire: Hogy én Bakteri (Kislíró) Kötelességemnek mindeneket eleget akarok tenni (Helységünk*) Városunk bévett dicséretes szokásaként, félretéve én a tyulást, Sogor-ságot, Komáságot, ígéretet, adományt, féltelmet, Szeretetet, gyű-lötséget, minden személyválogatás nélkül mindenkor, mindenben, akár éjjel, akár nappal hallasztás nélkül, józanon, szorgal-matosan Istenek törvénye és Igazság szerént hivatalomban el-járok. Minden Istenes, hasznos, és Üdvösséges dolgokban, a parancsolatokban Fő Bírómnak engedelmességek. Az (Helység-

ben) Városunkban Lévo és léendő dolgokban elviselésére (hely-ségbelleket) Városbelleket Minden Személy válogatás nélkül egyaránt és igazán Kikérdezem. A mellett: Az káromkodokra, tolvajokra, fajtalanokodokra, Verekedőkre, és egyéb gonoszte-vekre teljes tehetségemmel jól vigyázok, az olyanokat Fő Bí-rómnak Vagy Leiki Pásztoromnak kinek minden engedelmisség-gel tartozok bémondom, meg fogom, s - Kézhaz adom. Isten engem Ugy Segéllyen."

A mezőőr esküjének szövege:

„Én N. N. esküszöm az Atya, Fiú és Sz. Lélek teljes sz. Háromság egy bizony élő Istenre a Boldogságos Szeplőtelen Szűz Máriára, és Istennek Minden Szentjeire. Hogy én Városunk határán levő vetésekre, s egyéb bős től tájéknak őrizővé választatván teljes tehetségemmel kötelességem Szerént azon fogok igyekezni hogy restségem, s gondatlanságom miatt a vetésekre, s tilos helyekre a Jóság ne menyen. Azonfelül esküszöm hogy ha vetéseken és tilalmas helyeken az emberek károkat tenni azokat az Előljáromnak bé mondom, a Jóságot pedig az arra rendelt helyre bé haftom, Semmit nem tekintvén arra hogy a Kárban levő jóság ezé vagy amaz. Végteire esküszöm hogy magam sem teszek másoknak kárt. Isten engem egy segéllyen Boldog Aszszony Istennek minden Szentjei és a máj napi Krisztus Evangélioma a mely igazán esküszöm."

A kocsmáros esküjének szövege:

„Én N. N. Esküszöm az Atya, Fiú, és Sz. Lélek teljes sz. Háromság egy bizony élő Istenre, a Boldogságos Szeplőtelen Szűz Máriára, és Istennek minden Szentjeire: Hogy a helység az én szunyadozásom, röstségem, és tunyaságom miát kárt ne val-on, az nyerségen alább ne szálljon, a bort mindenek mint éjjel mint nappal szorgalmatosan egy aránt adom, az mértéke-ket igazán meg töltöm, a borokat meg nem vizesítem, vizeket meg nem kisebbitem, és semi némü emberi elmével ki gondol-ható fortélyos özközöl, meg nem egyenlitem. Isten engem egy segéllyen, és az Boldogságos Szűz Mária. maj. Sz. Evangéliom és a mi megváltó Jézus Krisztusunk drágalatos Sz. Keresztje, a mely igazán esküszöm."

A halász esküjének szövege:

„Én N. N. Esküszöm az Atya, Fiú istenre, hogy én szegény helységünk földén, s határán levő halászsandó tájnak halász szá-vá választván, teljes tehetségemmel azon igyekezni fogok, hogy röstségem, a gondatlanságom miát az halászsandó tőkban lévő halak ki ne mennyenek, jó rekészésekkel, szorgalmatos vigyá-zással légyek éjjel és nappal azoknak magtartásokra, az halak-nak pedig fogásokban; gyors és szorgalmatos, az eladásban; igaz, hív, a Mérésekben Valóságos, az árának bé vételében, oly hívséges, hogy minnél jobb áron el-adhatom, egy Fillérg helység-ünk bírójának kezéhez igazán szolgálatom, bé mondom, mind font, mind Másza száma. Ugy hogy teköziásból semmit hamisan el-nem tulajdonítok. Isten engem Ugy segéllyen."

(A bábaasszony esküjének szövegét a Bácsország januári számában közöltük.)

BALLA Ferenc

* Az esküszövegben a „helység” szót 1772-ben, miután a falu-ból város lett, áthízták és „város” szóval helyettesítették.

A JÁRÉKI LÁGÉR

Szájj el fecském, szájj el, Sok erdön keresztül!
Nézd meg az anyámat, Hogy sír-ő égyedül?
Ha kérdi, hogy vagyok, Mondd még, hogy rab vagyok,
A járéki légér Szalmáján hërva - dok!

Testvérek, testvérek, de hűtenék vagytok!
Nehéz helyzetembe, még sã látogattok!
(de) Nem fogunk még halmi! (de) Haza fogunk menni!
Mákos kalácsot is akarunk még énni!

(de) Szégényéék, gazdagok, (itt) mind égyyenlök vattok!
A rántott leveses tük is sorakoztok!
(de) A kantafenekkel, virágcserepekkel,
Porciókat kaptok, égy-égy meritővel.

Asszonyok és lányok, ménynyeték munkára,
Léssz maj prója ebéd, kényér vacsorára!
Az is csak sötalan! (de) minden haszontalan!
No de a magyarnak ez is nagyon jól van!

Ti pedig testvérek a pokot lesséték!
(de) Aménnyire láhet, feketén csernjéték!
(de) A kertén köröszül, „Isten ménts!” pincétől!
Még a partizányok réttegő dühétől!

Ti pedig, magyarok, hogyha erre jártok,
(de) Mindég sűrűn visszagondójtatok!
Itt kaptuk a próját, emitt még a létyköt!
Edés minnyájunknak nagyon jó hashajtót!

(Zenta, Gombosfalu, 1972.)

Rubato

Sőregh Pálné Mihályi Zsófi (1905-1980-as évek)

Szájj el fecském, szájj el, Sok erdön keresztül!
Nézd meg az anyámat, Hogy sír-ő égyedül?
Ha kérdi, hogy vagyok, Mondd még, hogy rab vagyok,
A járéki légér Szalmáján hërva - dok!

A rabének kottázva

A **RABÉNEK** egy magyar népi epika tán legszebb, de mindenképpen a legmagyarabb részét képezi. (A balladák különböző kategóriái egy közös európai, meg még szélesebb kultúrkincses szerves részei, nem sok kivétellel.)

A népi epika „előregyártott elemekkel” él, abból épül, név, hely, több-kevesebb szöveghelyettesítéssel, hozzáadással, új versszakok vagy versszakrészek beépítésével, aktualizáló új vagy csak újkán ható kiugrásokkal, tartalomhoz-idomításokkal.

A *Járéki légér*ről szóló rabének is ilyen. Az első és az ötödik versszaka úgyszólván teljes egészében ilyen vázat adó vándorversszak. Az elsőben csak a *Járéki légér* az új, az ötödikben a nyilván karácsonyt, a békebeli ünnepet idéző, fogalommal vált „mákos kalács”, a „bejgli”, a „mákos vekni”, a „strudla sa makom”, azaz, ha különböző térszafajtából is, valamennyi a német konyhát idéző-évszázados együttélés után, nemzeti hovatartozás miatt rabénekek torkolló történelmi helyzetben. A többi szövegrészek helyenként régi keretet felhasználó új szövegeknek látszanak.

A „pokot lessétek” akkor elmaradt rákérdés miatt ma a gyűjtő számára sem érthető, csak jelleget értelmű, speciális, helyi lágerszó lehet, mint az „Isten ménts!” pince, meg a „létykő”, amelyek természetéről a szavak maguk árulkodnak. Az utólagos rákérdést immár lehetetlenné tette a halál. A prója főtt kukoricadara (a málé, a zsganca, a mamaliga stb. ízesítés nélküli, legmezelebb változata).

Rabénekünk tájainkon az előző évtizedek alatt is sokat énekel dallamra született. A dallam „*A szegedi feyház, / Négy soros ablaka*” kezdetű szöveggel lett ismert. Feltehetően 1920 után, de attól kezdve mind gyakrabban, csak a börtön helye változott, Bácskában szabadkai, a Bánátban kiskindai feyházra. „*Szabadkai feyház, / Négy soros ablaka, / De sok édesanya! / Sírva jár alatta! / Ne sírj édesanyám, / Így kell ennek lenni! / Minden jó családban, / Kell egy rossznak lenni!*” – szövegvegt vált, nyilván nem ok nélkül, általános ismertté. Vásári sátorokban is gyakran hangzott a második világháború előtt, alatt és után is, egy másik rubato dallamú „*Szabadkai rabfeyháznak gyászablakán ki-kisír egy nóta*” szövegkezdetű rabénekkel együtt.

Utolsó versszakunk szövege a mindig sűrűn visszagondolásra tartós hatályú üzenet. Minden társadalmi gazdaságra érvényesen. Még akkor is, ha a gazdaságokon, idő múltával átélteni – szabad. De nem vagyunk elég sokan ahhoz, hogy megengedhessük magunknak a fejlettség fényűző gesztusát is.

BURÁNY BÉLA

ELSŐ TÁPLÁLÉKUNK

A tejjel és a tejtermékekkel kapcsolatos szokások és hiedelmek Zentán és környékén (2.)

A TEJ védő és gyógyító szerepe. Ha kisgyermeknek vagy akár idős embernek a gyomra fáig, frissen fejt langyos tej az orvosság (Felsőhegy). Akinek a lábán kelés van, annak a tehén tejéből és ürülékéből, valamint sárgaföldből sarat csinálnak és ezzel kenetik azt (Topolya).

Mérgezés esetén a mérgezett személynek tejet adnak.

A betegnek olyan tehén tejét adják inni, amelyik gyengefias (Völgyes).

A tej és a tehén kapcsolata. A népi hitvilágban a tehén tartozékaként szerepel és így szoros kapcsolatban van a tehénhez fűződő hiedelmekkel: ami a tejnek árt, az a tehénnek is árt és fordítva. A tejet ezért óvni kell.

A hiedelem szerint sok veszély fenyegeti a tejet és a tejelő állatot. A tejhaszon elvitelét viszont meg lehet előzni. Amikor a tehén jön haza a legelőről, a háziasszonynak saját kötőjét az istállóba kell terítenie, hogy ne bírják megrontani az állatot.

A tejadás mint a gyermek életének megóvása, a család életének védelme, a házikigyó alakjával kapcsolatos. A kigyó szereti a tejet és megszopja a tehenet, felcsavarodik a lábára, mivel nagyon érzékeny a tejszagra.

A táplálkozással kapcsolatos hiedelmek. Gyümölcs után nem szabad tejet inni, mert kilel a hideg (Csipak Mihály, Zenta). Nem szabad késsel aprítani a kenyeret a tejbé, mert véreset fog adni a tehén (Zenta). Tejbe késsel nem szabad aprítani a ke-

nyeret, sem késsel belenyúlni, mert a tehén akkor véres tejet ad (Eszes Teréz, Felsőhegy). Ha tejbé aprítunk, nem szabad kés-sel darabolni a kenyeret, mert megfájdul a tehén tőgye (Fehér Zoltán, Mohol).

A fentiekből kiolvasható, hogy a táplálkozásban a tej fogyasztása gyümölcsévé után nem jellemző, viszont annál gyakrabban fogyasztják a „tejbeaprított” vagy „aprított kenyeret”. Gyerekek, felnőttek egyaránt fogyasztják: úgy, hogy kissé szikkadt kenyeret leaprítanak (kézzel elcsipkednek) egy tányérba s forró tejet öntenek rá, majd cukorral édesítik.

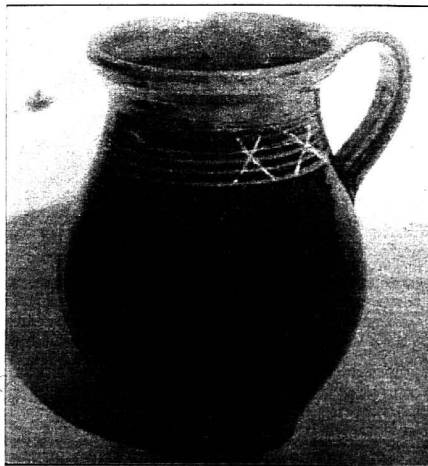
A tilalom, amely a kés használatára vonatkozik, a tehén védelmére irányul a néphitben. Ésszerű, tudományos oldaláról tekintve a dolgot, megállapíthatjuk, hogy a tejben található tejsavak kikezdehetik a fémeket, ezért nem csak a tejbé késsel, fém tárggyal belenyúlni, de a tejet fémedényben tárolni sem ajánlatos.

A tej akkor jó, ha vastag a főle. Több tejfőli és túró készülhet belőle, ha nagyobb a zsírtartalma. Ezt a véleményt az idősebbek tartják, s babonás cselekedetekkel próbálták növelni a tej zsírtartalmát még húsz-harminc évvel ezelőtt. Ha valaki hajnalban lepedőt terít a váliára, így végigmegy a búzán, hogy összedjéje a harmatot, akkor vastagabb lesz a tehén teje (Zenta).

A népi hiedelemvilágban válogathatunk még a tejhaszon megőrzésére, a tej zsírosságára, szaporaságára vonatkozólag. Naplemente után nem szokat tejet adni, de ha mégis adnak, akkor egy csipetnyi sót vagy kenyérmorzsát kell beletenni, hogy el ne vigyék a tejnek a hasznát (Adahatár). Naplemente után nem adnak tejet, mert elapaszt a tehén. Ha mégis adnak, akkor tesznek bele kenyérmorzsát. „Hogy mé pont kenyérmorzsát kő beletenni? Hát mer a kenyeret azt nem lehet megrontani.” Luca- és Borbála-nap között sem lehet tejet adni, sem tejfőt jönni nem szabad.

A tejeskőcsögöket Szent György-nap előtt nem agghatták ki a kőcsögfára, de ha ezen a napon kakukkfüvel kimossák és leborogatták a kőcsögöket, akkor a tej jobban „felaggya a tejfőlit”. A tehénnek kikiricsvirágot kell adni Szent György-nap előtt, hogy a tej és a tejfőli sárga legyen (Zenta).

Topolyán Szent György napján különösen óvták a teheneket a rontástól. Az alábbi szokások ezt hangsúlyozzák. Szent György-nap hajnalán, nem sokkal éjjél után, húzzák a fehér lepedőt. Az asszony az egyik sarkát, az ember a másikat. Az asszony mondja: „*En szedem a felet.*” Az ember azt mondja: „*En meg mind.*” Amikor hazaértek, ráterítették a vizes lepedőt a tehénre vagy a tehenekre. E jeles nap harmatával átitatott lepedőnek a rontástól kellett megőriznie a teheneket, s a tejhozam növekedésében is bíztak. A tejhozam megőrzése az asszonyok, általában a fejtő és tejfeldolgozó asszony feladata volt. Aligha kell ehhez magyarázatot fűzni, hiszen – a vizsgált területen – asszonykéz érintkezett legtöbbször a tejjel és a tejtermékekkel.

Tejeskőcsög kereszteltek
(A zentai Városi Múzeum gyűjteményéből)

Visszatekintő

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYÉNEK FÖLDLEIRÁSA*

1. Név.

Bács vármegye nevét, határába tekvő Bács városától vette, mely már sz. István első királyunk idejében létezett. A mohácsi vész előtt e megye éjszakai határát Bodrogh vármegye képezte, mely Bodrogh városától kapta elnevezését. E szomszédos vármegyék egymástól külön állottak, azonban a törökháborúk viszontagságai annyira együvé olvasztották, hogy a török kiűzetése után, midőn a megyék újból rendezettek, előbbi határai iránt zavarok támadtak; miért is ily kételyekben 1768-ik évig külön főispánok által kormányoztattak ugyan, de 1802-ben végkép egyesítették. S most e két megye, mely már fekvésénél fogva a Duna és a Tisza összefolyása által egy elzárt természetű egészet képez, Bács-Bodrogh vármegyének, vagy röviden Bácskának nevezetik.

2. Címere.

Bács-Bodrogh vármegyének címere egy paizs, melyben sz. Pál apostol egy kis kiálló földrészen állva, jobb kezében egyenes, de hegyével lefelé mezítenen kétélű karot tart, balkezét pedig mintegy békeáldásra emeli. „Bács-Bodrogh vármegye címere” felirattal.

(...)

32. Elemi csapások.

(...) Megyéink jelentékenyebb községeit külön is többféle csapások érték, így például nevezetes kereskedő város Baja 1840-ben csaknem egészen leégett, azóta Ada, Petrovoszello, Apatin, Filipova sat. tűz által roppant kárt szenvedtek.

Vannak azonban a természet által kímélt oly csapások, melyek nem türnek biztosítást, ilyen például a vízár, minő 1870, 1872, 1873, 1876-ik években volt, rontván a megye paláyoosabb részeit, több községben házakat rombolt le, határokat borított el, melyet maga a király is 1872-ben megszemlélte. Az 1863-ik évi szárazság, az 1863, 1866, 1870, 1876, 1877-iki fagy felszámíthatatlan károkat okozott megyénkben. (...) Az emberek soká vissza fognak emlékezni a ritka évekre, a szerencsétlen korszakra, az 1831, 1850, 1856, 1866, 1872, 1873, 1874, 1875. kolerákra, a tavaszi fagyokra, a roncsoló toroklob betegségre, az inséges esztendőkre, melyek megyénk lakóit nem kímélték meg.

(...)

45. Népség

A megye népsége egy század alatt tetemesen emelkedett, hogy mennyi lakosa volt a török uralom előtt, azt nem tudhatni biztosan, annyi azonban bizonyos, hogy vmegyénk nevezetes és népes volt. A török állati elpusztulás után gondolhatni, mily csekély számu lehetett a lakosság, miután a törökuralom alatt csak 12 r. k. plébánia létezett mindössze, más felekezettől pedig szó sem volt.

A török kiűzetése után az ország különböző vidékéiről telepettek ide különféle lakosok, a 17-ik század végén pedig sok külföldi német-család telepitett és néptelen vidékre. 1787-ik évben csak 184 ezer, 1853-ban már 460 ezer lakosa volt e megyének, azóta pedig százazerezzel szaporodott a lakosok száma a csajkásjárásron kívül.

1835-ik évben (...) nemzetiség tekintetéből a megyei lakosság következőleg állott:

magyar	173800
német	91200
szerb	96000
dalmát	75200

tót	9700
ruthén	6500
zsidó	7200
egyéb	400

Az 1870-ik évben az országos népszámlálás szerint az 5 járásban volt 110 község, ezekben 576149 lakos, ide járul a hatodik, a csajkásjárás 14 községe 32011 lakossal.

(...)

58. A lakosság.

Amint eddig láttuk, Bács-Bodrogh megyének lakossága vallás és nemzetiségre nézve igen különböző, mindazonáltal nem uralkodik közöttük valami szembeöltő surlódás, békecséggel és kölcsönös szeretettel élnek egymással.

Ezen népek hosszú idő óta lakostársak, szoros összeköttetésben vannak, egymástól többféle jó és rossz szokásokat sajátítottak el, nem ritkán egy nyelven beszélnek, egymást tiszteletben tartják, egy történelmi emlékek van. Ha ellenség támadta meg az országot, a közházat, egymást segítve, iparkodtak jóléti biztosítani utódaik számára. De szükséges is, hogy e megyei különféle nép, kik egyenlő szabadsággal bírnak, egyenlően élvezik az alkotmányt, egyenlően viselik a terheket, jó és balsorsban osztoznak, mint testvérek tekintik egymást, kiknek különben is mindenkor közös érdekeik vannak.

Minél műveltebb valaki, annál kevésbé tudhatja embertársát azért gyűlölni, mert az édes anyjától más nyelven tanult beszélni, nem szokásokban, életmódban, ruházatban, vagyonban vagy képzettségben tőle különbözik; mert tán másképp tanulta a keresztes-tést csinálni. Minél műveltebb, tanultabb az ember, annál inkább belátja, hogy e rövid földi élet nem arra való, hogy egymásnak azt keserűvé tegyék, hanem a közös szabadság árnyékában egymást becsülvé, békében élve kiki gondoljon saját dolgára, családjára; így aztán a munka és takarékoság által jólétre vergődvén, mint megelégedett polgártárs adatai fogja azt az államot, ahol ily tisztességesen és becsületesen megélhet.

Amerika, az új földérsz példányképe lehet az olyan terület lakóinak, hol különféle ajku, vallású népek együtt laknak, mert ott senki sem bánja, akármiféle nemzetiségű vagy vallású a veleelő ember-társ, csak szorgalmas, munkás és becsületes ember legyen. Ott az iskola közös asztal a műveltség szelid virága, melynek illatára seregenek össze a különböző nemzetiségek gyermekei. Ott nem tanitják az iskolában a pártvezérek – ilyenek ott nem is léteznek – megagyásból a szegény, ártatlan, zsenge szívű gyermekeket, hogy ez vagy amaz a nemzet mily gaz.

A haza akkor állhat szilárd alapon, a fenálló kormány csak úgy tarthatja magát erősen, ha tudja, hogy az egész nemzet, az összes polgárság józan része támogatja, segíti; ha ezt vállalva teszzük, akkor a hazát közvetve tartós boldogságra juttatjuk.

Minden állam jóléte a törvények tiszteletén alapszik, hol az nincs, megszűnt annak ereje; a nagy szavakkal hangoztatott hazafiság anélkül csak üres szóhalmoz.

(...)

* Forrás: Bács-Bodrogh vármegye földrajzi, történelmi és statisztikai népszerű leírása. Írta: Friderik Tamás tanító. Szegeden, Nyomatott Endrényi Lajos és társa könyvnyomdájában. 1878.

A KUTAK TÖRTÉNETE ÉS KULTIKUS SZEREPE A DOROSZLÓI NÉPHAGYOMÁNYBAN

(2.)

A LEGJELENTŐSEBB vízlecsapolás 1956-ban volt, amikor a Mosztonga helyén kiépült a Duna-Tisza csatorna. Ennek következtében az évszázadokon keresztül vizet szolgáltató kutak, melyeknek mélysége legutóbb már 5-6 méter volt, az 1980-as évekig teljesen kiszáradtak. Az 1960-as évektől a növénytermesztésben alkalmazott különféle peszticidek környezetszennyező hatására a határbeli kutak és árok vízének a fogyasztása veszélyessé vált. Eltűntek a kútágasok és a kutak teljesen elvesztették a korábbi rendeltetésüket. Az 1970-es években csaknem minden házba bevezették a vizet, az ásott kutakat pedig leginkább szennyvízakként hasznosították. (1966-tól néhány év alatt hét „mikro” vízközösség alakult, melyek körülbélül 120 méteres artézi kútjai azóta is folyamatosan ontják magukból az ivóvizet, amelyet nyáron át a ház körüli kerek locsolására is használnak. 1970 óta több helyen főrétegi kutakból öntözik a határban a természetet szántóföldi növényeket. Mindez számottevően hozzájárult a talajvíz szintjének a csökkenéséhez, illetve az ásott kutak kiszáradásához.)

Az 1980-as években a Csikászó medrében is csatorna épült. Ennek eredményeként teljesen kiszáradt a szikes legelő. Egy másik csatorna a falu alatti Halastó vizét csapolta le és szüntette meg az utolsó nádast is. Ezzel az ásott kutak világa örökre letűnt, kultikus szerepük az emlékezetben él tovább, amíg nem tűnik el a feledés ködében.

A KULTIKUS KUTAK SZEREPE

A doroszlói ásott kutak története mindössze két és fél évszázadra tekint vissza. Keletkezésükkel a szabad vizeknél végzett kultikus eseményeket vették át és módosították. (Esővárzás-lásakor régen a temető mellett kanyargó Mosztonga vízébe dobtak sírről szedett fakereszteket. Amikor a mocsár kiszáradt, akkor a temetőben levő kútba dobtak, ahol déli harangszóra kakasokat is furdettek.)

A falu alatt folydogáló patak, mocsár vagy vályogverő gödrök, a legelőn létesített itatókutat köztulajdonban voltak, csak úgy, mint a hajdani Bajkút, tág teret biztosítva a közösségi megnyilvánulásnak. Mindezekből csak a legutóbbi, a Szentkút maradt rendeltetésének megfelelően. A magántelken épített kút ezt legtöbb esetben nélkülözte. A nyilvánosság kizárásával bensőségebbé vált a gémeskút meg az itatóvályú szerepe, amelyek szinte kivétel nélkül az első udvarban voltak, távol a trágyadombtól.

Minden háznak volt saját kútja. Amikor ázni kezdtek és vizet találtak (a Duna mindössze 10 km-re van a falutól, a közhied-

lem szerint azonban a kutakat a Tisza vize táplálja), akkor áldomást ittak rá. Ha elkészült, kihúzták az első vizet. Utána, ha megtisztult, izelgették és kipróbálták, megfőle benne a bab. Ezenkívül a jó ivóvíz ismertető jele volt, ha szívesen itták a lovak és ha később béka volt benne. Az új kútba a háziasszony igyekezett minél előbb szenteltvizet önteni és megáldani, Atyaisten Fiúisten, Szentlélek Úristen nevében, közben háromszor vetett rá keresztet. Ettől kezdve a kút vize szentelménynek számított, ellentétben a határbeli kutakkal, amelyekben, a néphiedelem szerint, az ördög lakik. A boszorkányok találkozóhelye is a Kútnál volt.

A kút tisztaságára éberem ügyelt az egész ház népe, de nem is csoda, mert mint mondták, a jóvízű kút áldás a háznál. Körülötte események zajlottak, amelyek kultikus szerepükkel rangot adtak a kútnak és tiszteletet parancsoltak iránta. Minderre talán az alábbi felsorolás ad némi magyarázatot.

Újvíz tűzszenteléskor minden évben a háziasszony tiszte volt szentet vinni a templomból és bedobni a kútba, talán, hogy a néphiedelemben annyit emlegetett szenesvíz bajelhárító szerepével ruhazza fel. *Vízszentelés*kor tejeskendliben vagy üvegben vitték a templomból szenteltvizet és a kút vizébe öntötték, ami ezentűl évenként ismétlődött. *Pestisjárványok* idején vált szokássá, hogy néha oltatlan meszet dobtak a kút vizébe fertőtlenítés céljából. Ezzel tehát a Mosztongában élő, hajdani mítikus lények, mint a tüzes bika és a tarajoskigyó (sárkányféle) teljesen kizárattak és feledésre ítéltettek. Csak a véres ember maradt változatlanul gyerekijesztőnek. (A gyerek iszonyát fokozta, ha apja büntetésből kötéllel a kútba lógatta, ami – bár ritkaság volt – előfordult még az 1960-as években is.)

A kút jótékonyága szétáradt az egész határon. Azonkívül, hogy hús vizével a ház minden lakójának, embernek, állatnak a szomját oltotta, áldása az élet minden területére kiterjedt. Az újszülöttet a kút vizében furdostították. (A csecsemő életére-halálára a furdóvízből jósltak. Két egyforma gödröt ásattak a nagyanyjával vagy a keresztanyjával: egyiket a „hóttaknak”, a másikat az élőknak. Aki kiásta, csak az tudta, kinek melyiket szánta. A kisbaba édesanyjának az egyikbe bele kellett öntenie a furdóvizet, hogy megjósolhassák, megmarad-e?) Ha netán nem volt életrevaló, akkor a kút vizével rőzesítették bábakereszt-életrevaló. De az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó más népszokásokban is fontos szerepe volt a kútnak. (A halottak mosdatását, lemosását is a kútból merített vízzel végezték. Az idős asszonyok, ha megunták életüket, akkor a kútba ölték magu-

kat, amit olykor a férfiak is elkövettek, azonban ez rájuk nem annyira jellemző.) Később, ha belázasodott a gyerekek, vizes lepedőbe csavarták; orrvérzések vizzel mosták a nyakereit. Ha valaki elájult a feje fájt, kútvizzel öntötték le. Ha megijedt a gyerekek, ólmot öntöttek a feje felett és vizet itattak vele. Az esetleges szemverés megállapítására vizet mértek. Rontás elhárító céllal zeneszervizet készítettek és megittatták a szenvedőt, vagy a kút vizébe gabonamagvakat szórattak. Régen, ha valamely legény tudni akarta, ki lesz a felesége, akkor hat előző pénteken bőjtölt; nagypénteken csak egy szem pattogatott kukoricát volt szabad elfogyasztania. Másnap hajnalban a kezében tartott tűkről a kút vizé felé fordította, ha belenézett, megláthatta jóvendőbeli feleségének a képét. Nagyszombaton, amikor újra megszöktak a harangok, akkor a lányok igyekeztek a kútnál mosakodni, hogy frissek legyenek és szépek maradjanak. Húsvét hajnalán az egész ház népe kint mosakodott a kútnál, hogy frissek, egészségesek maradjanak. Húsvét másnapján zeneszóval járták a falut a locsoló legények. A lányokat kivonszolták a kúthoz és vödörből hideg vizet öntöttek a nyakukba, mondván: Friss légy! Egyik csapat még el sem ment, már jött a másik, és minden kezdődött előlről, de mindezért szívesen fogadták a legényeket és italtal kínáltak. Tavasszal, amikor a gyerekek meglátták az első gólyát vagy fecskét, énekelni kezdték a közismert mondókat: *Gólyát látok, szepőt hányok!...* és futottak a kút vizébe „lemosni” magukról a szepőt. Serkentő céllal a kotló alatt levő tojásokat a kút vizével szentelték meg. A ló termékenységének a biztosítására párzáskor a kancát vödör vízzel öntötték le. Hosszan tartó nyári aszály idején, déli harangszóra előbb a Szentkútnál és a temető kútjánál, utóbb már csak az udvarban levő kútnál végeztek esővárászlást: fehér kakast, vagy kakasokat fürdettek a kút vizében, hogy megeredjen a jótékony eső. Ha elérkezett a szenteste, akkor az egész család almáról és nemeféle pénzről mosakodott a jövő évi egészség, a pénzbőség biztosítására. Akadt, aki almát dobott a kút vizébe és vizeszerstj hagytá. Róla mosakodtak, állataikat itatták – egészségvárászló céllal.*

KOVÁCS Endre

Ajánlott irodalom: **Legeza László - Szacsny Péter: Bácska és Bánság.** Officina Nova, Bp. 1992; **Kovács Endre: Dorozslo hiedelmvilága,** Forum, Újvidék, 1982; **uő.: Földművelés egy bácskai magyar faluban.** Mikes Kiadó, Bp. - Forum, Újvidék, 1993

* Adatközlők és gyűjtési év: Kolb Károly (81 éves) 1977, Mógor István (81) 1979, Novák Rozália (64) 1994, Radics János (62) 1994, Samu József (81) 1979, Tallósi György (81) 1979, Varga Imre (67) 1977

OLCSÓ HÚSNAK...

Egy száz évvel ezelőtti botrány

MEZŐGAZDASÁGI szakemberek körében ismeretes, hogy a külterjes sertéstartáshoz jó környezeti feltételeket biztosítanak a tölgyerdők és a gabonatermő területek közelsége. Ilyen volt Ősumadja. Közép-Európában nem véletlenül váltak ismertté a gazdag szorb kereskedők. Felvásárolták a makkon olcsón nevelt, gabonával utózhizalt sertéseket és Bácskán keresztül eljuttatták az Osztrák-Magyar Monarchia nagy fogyasztó központjaiba, Pestre, Bécsbe, Prágába stb.

Természetesen a múlt században is volt állatvész, állatorvosi ellenőrzés és voltak érdekütközések is a termelők, a kereskedők és a feldolgozók között. Ez Bácskára kihatott, mert ekkor már megindult a sertéstenyésztés belterjesítése, mennyiségi felfuttatása, mégpedig a gabonatermekre és a fejlődésnek indult feldolgozó ipar melléktermékeire alapozva.

A *Köztelek* című köz- és mezőgazdasági lap, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület hivatalos közlönye, éppen száz évvel ezelőtt, 1896 júliusában három számában foglalkozott a szorb sertéshús megjelenésével a pesti piacon. Ebben az időben érvényben volt a sertésbehozatali tilalom, mert a sertésállományt sertésvész tizedelte. A mézárosok és a hentesek szaklapjának hirdetési rovatában pedig két héttel korábban megjelent egy hirdetés, hogy Kőbányán frissen leölt sertések – egészen vagy hasítva, szalonnával vagy anélkül – kaphatók. Sz. Z., a *Köztelek* cikkírója szerint ez annál inkább meglepő volt, mert Kőbányán a húsvásár nem volt engedélyezett.

Az történet, hogy a sertésbehozatali tilalom után a szorb kormány nagy kedvezményeket adott sertések leölésére, feldolgozására és a hús exportálására alakított vállalatoknak Belgrádban és Nišben. Az áprilisban alakult vállalatok azonnal megkezdték a kivitteli Pestre és Bécsbe. Májusban már majdnem 1,5 millió kilogramm húst szállítottak Magyarországra, ebből több mint 320 000 kilogrammot a kőbányai zugvásárra, ahol egészengetlen, jellemzőes nélküli pincékből forgalmazták. Ezt ázsiai állapotoknak jellemezték és szemére vetették a város vezetőinek. Annak kevésbé szigorú, mint Bécs, a másik nagy befogadó piac. Ennek inkább bizonyos mértékű tartották ezt, mert jégütők nélküli vasúti kocsiiban bonyolították le szállítást. A silány minőségű húsban a kereskedők gazdagodtak, a fogyasztók és a termelők pedig rosszul jártak.

A külterjesen, kevés befektetéssel termelt húst, a kivitteli kedvezményekkel, a belgrádi vállalatok olcsón szállították. A magyarországi kereskedők még a 6 Ft. mázsánkénti behozatali illeték ellenére is olcsó húshoz jutottak. A magyarországi termelők pedig nem tudták sertéseiket eladni. A fogyasztók azonban mégsem jutottak olcsóbb, csak silányabb minőségű húshoz.

A cikk szerint a sertéshús behozata olyan versenyt hozott, ami a magyarországi sertéstenyésztők számára a piac elzárásával volt egyenlő. Az érdekelentékre jellemző, hogy a hentesek szaklapja visszatartotta a *Köztelek* állításait, de tény az, hogy a viszonylag még felületes ellenőrzés is talált borsókás (trichinás) és romlott húst a szállítmányokban.

Ma már kideríthetetlen, mi volt a teljes és elfogulatlan igazság. Ami biztosan álltható: létezett a korhoz viszonyítva fejlett dél-északi irányú kereskedelem. Amikor akadályokat gördítettek a megszokott szállítások elé, akkor a kivetlenben érdekeltek az állami beavatkozást alkalmazták. A behozatalban érdekeltek, hogy, hogy nem, de sok kisebb-nagyobb szabálytalanság árán keresztül vitték akarataikat – a fogyasztók és a termelők érdekeit mellőzve.

SOMOGYI Sándor

MARSIGLI ÉS 1726. ÉVI TÉRKÉPE

(Térkép a 2. oldalon)

LUIGI FERDINANDO MARSIGLI (1658-1730) gróf, olasz természettudós, hadmérnök és tábornok, jeles polihisztor, aki ifjú korától részt vett a török ellen vívott harcokban s Buda visszafoglalásában (1686) is. Húsz évet töltött Magyarországon, 1701-ben hagyta el az országot. A karlócai békekötéskor (1699) őt kérték fel az új határvonalak megállapítására, majd a Duna, a Tisza, a Maros folyók és más vidékeket térképezte, továbbá számtalan várat mért fel, rajzolt le. Megfigyelte és gyűjtötte a régészeti tárgyakat, a régi pénzérméket, színes rajzokat készített, valamint leírta a növényeket és az állatokat. Gazdag tudományos gyűjteményét szülővárosának, Bolognának ajándékozta s ezzel megvetette a Bolognai Akadémia alapját.

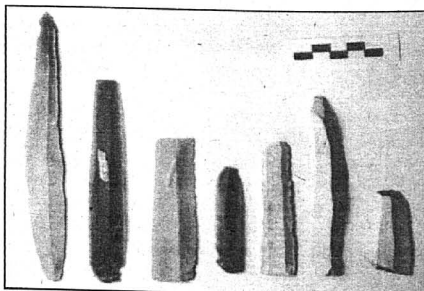
Marsiglivál nálunk kimerítőbben Vékony László: *Egy olasz polihisztor a Kárpát-medencében* (Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Intézet, év nélküli kiadása) című összegező munkájában foglalkozott.* Marsigli kéziratja 120 kötetből áll. Térképészeti szempontból legjelentősebb műve az 1726-ban megjelent Dunáról szóló hatékotetes munkája, a *Danubius Pannonico - Mysicus*, amelynek térképeit külön kötetben is kiadták 1741-ben. A Bácsország e számának 2. oldalán közölt térkép az 1726-ban megjelent kötet országtérképének részletét, főként a Duna-Tisza közét ábrázolja, amelyet a szerző Bácskótnak tüntet fel. E térképészlet elsősorban vízügyi tekintetben figyelemre méltó. Megfigyelhető az említett folyók közelében feltüntetett több „bar” (Reska bara, Csika bara, Cserna bara, Matias bara stb.), illetve a „pal”, vagyis „palus” (Pili-go palus, Illes palus stb.) elnevezéssel képzett helynév. Amiből következik, hogy Marsigli munkája névtudományi vonatkozásban is érdekes adatokat tartalmaz. Hozzáteszük, hogy például a Pili-go (nem Paligo!) palus valószínűleg a Palicsi-tóval azonosítható.

Marsigli munkásságának közreadása még nem fejeződött be, életművének értékelése még mindig várat magára. M. L.

* E szerző *Nihil mihi* címmel a Bácsország I. évf. 4. (szeptember 7.) számában is jelentetett meg írást Marsigli életéről és munkásságáról

E számunk szerzői: BALLA Ferenc orvos, helytörténéskutató (Bezdan) • BLAZOVICH László történész-levéltáros (Szeged) • BURÁNYI Béla orvosprofesszor, néprajzkutató (Újvidék) • HEGEDŰS Antal ny. történész-levéltáros (Szabadka) • KOVÁCS Endre ny. mezőgazdasági mérnök, néprajzkutató (Doroszló) • MAGYAR László filológus-levéltáros (Szabadka) • NAGY ABONYI Ágnes néprajzkutató (Zenta) • RICZ Péter régész (Szabadka) • SOMOGYI Sándor egyetemi tanár (Szabadka) • SZEKERES László régész (Szabadka)

GYÖNGYPART KOVAKŐSZERSZÁMAI

AKÉPEN látható tárgyak kovakőből pattintott kisebb-nagyobb kések. Koruk megközelítőleg 6200 év, Nosza közelében, a Gyöngypartnak nevezett lelőhelyen ásták ki őket. A jelölt hely a Ludas-fő részét képező egykori mocsaras terület magas homokpartján fekszik. A vízparttól nem messze, a neolitikum legkorábbi szakaszában település keletkezett és az 1954-ben és 1956-ban végzett kutatások során ennek a maradványai kerültek felszínre: házak nyomai, földbe sülyesztett nagy tároló edények, agyagedények törmelékei, csont-, kő- és kovakőszerszámok.

A neolitikum embere, a korábbi idők vívmányait megtartotta, nem felejtette el a megelőző korszakban, a paleolitikumban több százezer év folyamán kifejlesztett kovakőszerszám-készítési tudományát. A fémeket még nem ismerte és a csontot, fát ilyen acélkeménységű anyagból előállított finom szerszámokkal munkálta meg. Ezekkel munkálta meg és dolgozta fel az időt nem álló alapanyagokat is, például a bőrt és más növényi anyagokat.

Tudvalevő, hogy kovakő nálunk, a sík vidéken nem fordul elő, csak olyan folyók medrében, amelyek vulkanikus kőzetek között törtek maguknak utat. Ez a tény felveti a kérdést, hogy távoli, „primitív” őseink honnan szerezték be a nagy „magkőveket”, amelyekből azután vékony pengéket készíttettek? Ők mentek a Maros vagy a Körös felső folyásának völgyeibe (hogy a legközelebbi lelőhelyeket említsem) vagy kereskedés, csere útján szerezték a nyersanyagot? Ha cseréberéltek, akkor mi volt az, amit az ottiaknak vagy a közvetítőknak cserébe adtak? Olyan kérdések ezek, amelyekre egyelőre nem tudunk felelni. Talán majd egyszer.

Sz. L.